

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA ELMİN İNKİŞAFI FONDU

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Elmin İnkişafı Fondunun 2015-ci ilin əsas qrant müsabiqəsi
çərçivəsində təqdim olunmuş kompleks elmi-tədqiqat
proqramlarının (EIF-KETPL-2015-1(25)) qalibi olmuş
layihənin yerinə yetirilməsi üzrə

YEKUN ELMİ-TEXNİKİ HESABAT

Layihənin adı: Azərbaycan Tibb Universitetində aparılan eksperimental-klinik yönümlü elmi-tədqiqat işləri zamanı patoloji dəyişikliklərin molekulyar-genetik dəyərləndirilməsinin təmini

Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: Həsənov Ədalət Bəybala oğlu

Qrantın məbləği: 120 000 manat

Layihənin nömrəsi: EIF-KETPL-2-2015-1(25)-56/43/3-M-40

Müqavilənin imzalanma tarixi: 14 aprel 2017-ci il

Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: 24 ay

Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): 01 may 2017-ci il – 01 may 2019-cu il

Diqqət! Bütün məlumatlar 12 ölçülü Arial şrifti ilə, 1 intervalla doldurulmalıdır

Diqqət! Uyğun məlumat olmadığı təqdirdə müvafiq bölmə boş buraxılır

Hesabatda aşağıdakı məsələlər işıqlandırılmalıdır:

1	Layihənin həyata keçirilməsi üzrə yerinə yetirilmiş işlər, istifadə olunmuş üsul və yanaşmalar Histokimyəvi, immunhistokimyəvi və molekulyar
2	Layihənin həyata keçirilməsi üzrə planda nəzərdə tutulmuş işlərin yerinə yetirilmə dərəcəsi (faizlə qiymətləndirməli) 100%
3	Hesabat dövründə alınmış elmi nəticələr (onların yenilik dərəcəsi, elmi və təcürbi əhəmiyyəti, nəticələrin istifadəsi və tətbiqi mümkün olan sahələr aydın şəkildə göstərilməlidir) İstər kəskin, istərsə də xroniki böyrək çatışmazlığının inkişafında müxtəlif mənşəli iltihabi proseslərin mühüm rola malik olması son zamanlara qədər müzakirə obyektinə olmaqda davam edir [C.Millar, 1997]. Endotoksinlərin təsirindən yaranan sepsis illərlə davam edən və ölməyə səbəb ola bilən xəstəlikdir. Keçən əsrin 60-cı illərində endotoksemiya nəticəsində böyrək zədələnmələrinin ağırlaşması ilə əlaqədar ölüm faizi 100% olduğu halda, hazırda ilkin patomorfoloji diaqnoz və düzgün müalicə ölüm faizini aşağı salmışdır. Hal-hazırda endotoksemiya səbəbindən yaranan ölüm

halları ilk onluğa daxil edilmişdir [P.Chu, R.Hemphill, 2004]. Endotoksinin yaratdığı dəyişiklikləri makroskopik və mikroskopik olaraq eyni zamanda böyrəklərin kasa-ləyən sistemində intoksikasiyanın nəticəsi kimi izləmək mümkündür [Ə.Həsənov, 2003]. Endotoksin təsirindən yaranan dəyişikliklər qlomerulyar yumaqcıqlarda, kapilyar endotel hüceyrələrində, proksimal və distal kanalciq epitel hüceyrələrində nekroz və nekrobioz, bəzi proksimal kanalciq epitel hüceyrələrinin orqanellərində struktur modifikasiyası ilə özünü göstərir [G.Sofer, L.Hagel, 1997]. Endotoksinin yaratdığı alterativ dəyişikliklər işiq-mikroskopik və ultrastruktur səviyyədə böyrəklərin damar endotel hüceyrələrinin, proksimal, distal kanalciqlarda və Henle ilgəyinin qalxan və enən hissələrində yerləşən hüceyrələrin membranında, eləcə də orqanellərdə xarakterik izlər buraxır. Endotoksin təsirindən peritubulyar kapilyarlarda bəzi endotel hüceyrələrində mitoxondrilərin azalması, bazal membran və endotel hüceyrələri arasında desmosomların qırılması diqqəti cəlb edir. Endotoksemiyadan sonra böyrək yumaqcıqlarında, eləcə də proksimal, distal kanalciqlarda və Henle ilgəyinin qalxan və enən hissələrində baş vermiş morfoloji dəyişikliklər eyni zamanda hüceyrəarası sahədə xroniki iltihabın başlanmasına səbəb olur. Bu zaman xroniki qlomerulonefritin və xroniki intersistial nefritin inkişafı xroniki böyrək çatışmazlığının inkişafı ilə nəticələnir. Lakin, anamnezində endotoksin təsirindən böyrəyin kliniki-laborator göstəriciləri yüksək olan xəstələrin böyrək biopsiyalarının işiq- və elektron mikroskopik tədqiqi zamanı bəzi müəlliflər fərqli nəticələr əldə etdiklərini qeyd edirlər.

Sepsis modeli. Bu modeldə kiçik və böyük heyvanlar istifadə oluna bilər. Septiki modeldə daha çox istifadə olunan maddələrdən endotoksin-lipopolisaxarid-LPS hesab olunur. LPS endotoksini ilk olaraq qlomerulyar hemodinamik dəyişikliklər və kanalciq mənfəzinin silindirik əlavələrlə tutulması, kanalciq zədələnməsinə yol açır. LPS endotoksini venadaxili və ya infuziya yolu ilə eksperiment heyvana yeridilə bilər. Bəzən isə LPS intraperitoneal yeridilməsi də mümkündür. Lipopolisaxaridin yeridilməsi ilə ilk olaraq böyrəyin patofizioloji-yasında hemodinamik vəziyyət dəyişir, iltihabi proses, mikrovaskulyar zədələnmə və son nəticədə renal hipoksiya ilə əlaqədar parenximal zədələnmə ortaya çıxır. Sepsis modelinin üstünlükləri sadə və bahalı olmaması, yeni farmakoloji dərmanlar baxımından istifadəsinin uyğunluğu və tətbiq edilən dozaları çəkiyə müvafiq olaraq uyğunlaşdırmağın mümkün olmasıdır. Modelin çatışmayan cəhətləri kəskin böyrək çatışmazlığı yaratmaq üçün yüksək dozalar tələb olunması, müxtəlif endotoksin mənbələrindən alınmış toksinlərdə nəticələr arasında uyğunsuzluqların ola bilmə ehtimalıdır.

Sepsis modelinin bakterial alt tip modeli. Bu modeldə venadaxili canlı bakteriya infuziyasından istifadə olunur. Alınan nəticəpatofizioloji və patomorfoloji olaraq *LPS-endotoksin* modelində olan mənzərə ilə uyğundur, endotoksinin təsirindən yaradılan modeldə olan üstünlük və çatışmazlıqlar ilə eynidir. Modelin üstünlüyü verilən dozanın nəzarət oluna bilməsi və hemodinamik pozğunluqların insanlarda da sepsis zamanı təzahür etməsidir. Modelin çatışmayan cəhəti çox bahalı olmasıdır, böyük ölçülü heyvanlarda aparılmasının çətin olması ilə özünü göstərir. Sepsis modelinin digər alt tiplərindən biri süni perforasiya etməklə peritonitin yaradılmasıdır. Bunun üçün yoğun bağırsağın incə iynə ilə süni olaraq deşilir, periton boşluğuna qastrointestinal bakteriyaların kolonizasiyası təmin edilir və peritonit yaradılır. Modelin üstünlükləri – modelin həyata keçirilməsi bahalı deyil. İnsanlarda da çox zaman təbii olaraq peritonitdən sonra kəskin böyrək zədələnməsi qanda kreatinin və sidik cövhərinin miqdarının artması ilə ilk olaraq nəzərə çarpır. Modelin çatışmayan cəhətləri tədqiqat mərkəzlərinin fərqli olaraq tədqiqatı həyata keçirtməsidir. Bu isə öz növbəsində nəticələrin fərqli olması ilə özünü göstərir. Nəzərdən keçirtdiyimiz heyvan modellərində istifadə olunan farmakoloji preparatlar: bu qrupa vazakonstrüktor, vazodilatator, immunomodul-yator, sərbəst radikal bağlayıcıları, böyümə faktorları kimi maddələr və toksinlərin klinikada böyrək çatışmazlığında farmakoloji yanaşmasını dəyərləndirmək üçün istifadə oluna bilər. Sepsis nəticəsində müşayiət olunan kəskin böyrək zədələnməsini, digər mənşəli KBZ-dən fərqləndirmək üçün yeni morfoloji tədqiqatlar zəruridir.

Heyvan modelləri dar çərçivədə istifadə olunmasına baxmayaraq, insanlarda kəskin böyrək çatışmazlığının səbəblərinin öyrənilməsində çox yararlı model hesab edilir. Kəskin böyrək

çatışmazlığında istifadə olunan heyvan modelləri hələ də kəskin kanalcıq zədələnməsində son model olaraq qəbul olunmur. Bu səbəbdən bütün şərtləri ödəyə biləcək modellər yaradılmasına ehtiyac vardır. Apoptozun aşkar olunması isə ilk olaraq desmosomlar arasında əlaqələrin qırılması, ikinci mərhələdə plazmatik membranda dalğalı quruluş, qovucucu və xromatinin marginasiyasının izlənməsidir. Nəticə olaraq ədəbiyyat icmalında apoptoz və apoptoz requlyasiyasının molekulyar mexanizmlərini başa düşmək və apoptozu idarə edəcək yolları araşdırmaqdır.

Nəzəri-eksperimental və tətbiqi-klinik elmi tədqiqatlar zamanı hüceyrə, toxuma və orqanlarda müxtəlif səviyyələrdə baş verən dəyişikliklərin morfoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi məqsədi ilə patoloji materialların toplanması və qeydiyyatının aparılması və kəskin böyrək çatışmazlığı zamanı böyrək kanalcıqlarının və onların əhatəsində yerləşən strukturlarda baş verən dəyişikliklərin kompleks şəklində tədqiqi, mikroskopiya göstəricilərinin interpretasiyası vacibdir. Proksimal və distal epitel hüceyrələrində təzahür edən əlamətlər, kəskin kanalcıq zədələnmələrindən sonra yaranmış böyrək çatışmazlığının başlanması səbəbini görmək olar.

Böyrəyin yüksək metabolik orqan kimi qiymətləndirilməsi Rodinin elmi işlərində və Krebsin biokimyəvi balans haqqında tədqiqatlarında öz əksini tapmışdır. Kəskin böyrək zədələnməsinin (KBZ) işemik və toksik səbəblərdən yaranması hələ keçən əsrin 50-ci illərindən məlumdur. Lakin son 20 ildə endotoksinin orqanizmdə xüsusi ilə böyrəklərdə toksiki zədələnmə törətdiyi tədqiq olunur. Bu toksiki zədələnmələrin laborator və instrumental tədqiqi ilə yanaşı toxumalarda birbaşa törədicinin toksinə qarşı iltihab və immun sistemin yaratdığı cavabı öyrənməyə yönəlmişdir. Bu toksinlərdən *E. coli* mikroorqanizminin xarici zərinin vacib komponenti olan (lipopolisaxarid- LPS) endotoksindir. Bakteriyanın divarının zədələnməsi endotoksinin azad olunmasına səbəb olur. Nəticədə azad olunmuş endotoksin orqanizmin müxtəlif maye mühitlərinə: qana, beyin-onurğa beyni mayesinə, bronxların seliyinə, sidiyə və s. keçir. Endotoksinin qana keçməsi endotoksemiya adlanır. Bu müxtəlif patofizioloji effektlər yaradır. Nəticədə müxtəlif iltihabi reaksiyalar (peritonit, fleqmona, sepsisemiya) törənir.

Tədqiqata endotoksemiya səbəbindən ölmüş insanların meyitlərindən götürülmüş böyrək parçalarından, kanalcıqlarında spesifik patomorfoloji dəyişiklikləri immunhistokimyəvi metod vasitəsi ilə aşkar etməyi qarşımaza məqsəd olaraq qoyduq. Sepsis nəticəsində müşayiət olunan kəskin böyrək zədələnməsini, digər mənşəli KBZ-dən fərqləndirmək üçün yeni morfoloji tədqiqatlar zəruridir. Endotoksemiya nəticəsində ölmüş insanların meyitlərindən götürülmüş materialın tədqiqi zamanı böyrəyin qabıq və beyin maddəsində xarakter patomorfoloji dəyişikliklər aşkar edilir. Tədqiqat zamanı Hemotoksilin – eozin, Masson Trixrom, PAS boyaqları ilə eləcə də immunhistokimyəvi boyaqlarından istifadə edilmiş və baxılmışdır. Autopsiya preparatında, yumaqcıqlarda endotel və epitel hüceyrələrində destruksiya nəticəsində, yumaqcıq quruluşunun itməsi, proksimal kanalcıq epitel hüceyrələrində haşiyəli çıxıntıların və nüvə maddəsinin izlənməməsi, bazal təbəqədə diffuz amorf əlavələrin toplanması, böyrəyin medulyar hissənin kanalcıq epitel hüceyrələri və interstitsial sahə izlənməmişdir. Nəzarət qrupunda sağlam, təsadüfi qəzalarda ölmüş meyit materialından istifadə olunmuşdur. Membranoz nefropatiyalar adətən 30-50 yaş arası şəxslərdə nefrotik sindrom ilə özünü göstərən səbəblərdəndir. Bu nefropatiyanın uşaqlıq çağında rast gəlmə tezliyi çox nadirdir. Lakin, elmi ədəbiyyatların araşdırılması göstərir ki, hal-hazırda uşaqlarda bu patologiyanın rastgəlmə tezliyi farmakoloji preparatların suiistifadəsi ilə tezləşmişdir. Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq təqdim olunan tədqiqat işində Elektron mikroskopiya nəticələrinə baxdıqda membran boyunca subendotelial dənəvər İgG əlavələrinin toplandığını görmək mümkündür. Müayinə edilmiş böyrək biopstatlarının elektronogrammasında yumaqcıq kapilyarlarının bazal membranlarında aşağıdakı dəyişikliklər qeyd olunmuşdur. Yumaqcıqlarda yerləşən kapilyar bazal membranların qalınlığı 220-300 nm "Lamina densa eksterna"da fokal depozitlər, "Lamina densa rara" sahəsində xətti depozit, "Lamina densa interna"da qranulyar depozitlər, bəzi sahələrdə bazal membranın qalınlığı 180 nm-dək nazıqlaşmış proksimal və distal kanalcıq epitel hüceyrələrində deskvamasiya və degenerativ dəyişikliklər,

arteriolların bazal membranlarında kollagen liflərinin destruksiyası izlənmişdir. Xroniki qlomerulonefritli böyrək xəstələrində elektronogramda, kliniki və biokimyəvi göstəricilərdə olan dəyişikliklər eyni zamanda visseral epitel hüceyrələrində, eləcə də qlomerulyar bazal membranlarda hər üç qatda meydana çıxan dəyişikliklərlə uzlaşır. Xroniki işemiya nəticəsində kanalcıqların atrofiyası, elektronogramda isə proksimal və distal kanalcıqlarda autoanticismlərin təsirindən epitel hüceyrələrinin bazal membran sərhəddində əlavələrin histokimyəvi və ultrastruktur görüntülərini izlənmişdir. Böyrək kanalcıq epitel hüceyrələrində autoanticism əlavələrinin toplanması hüceyrəarası əlaqələrin qırılması, kanalcıq epitel hüceyrələri ilə peritubulyar kapillyarlar arasında əlaqələrin qırılmasına səbəb olur, distal kanalcıq hüceyrələrində qlikogen əlavələrinin və lipid damlalarının toplanmasına səbəb olur.

Neoplastik prosesin diferensiasiya dərəcəsinin, həmçinin şişlərin proqnozuna əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə biləcək faktorların müəyyən edilməsi məqsədi ilə patoloji materialların müvafiq protokola uyğun olaraq tədqiq edilməsi vacibdir. Üz çənə nahiyəsində geniş yayılmış şişlərin götürülməsindən və travmatik zədələnmələrdən sonra əmələ gələn qüsurlarının bərpası, eləcə də anadangəlmə anomaliyalarda bərpaedici əməliyyatları bir çox hallarda sərbəst dilimlərlə aparılır. Xronik iltihab və xronik zədələnməyə bağlı dəyişikliklər intensiv olub və demək olar ki bütün qruplarda eyni səviyyədə müşahidə edilmişdir. Mikrosirkulyator sistemdə qeydə alınan dəyişikliklərdən endotel hiperplaziya, arterial damar divarında qalınlaşma, damar mənfəzində tromboz dilitazem tətbiq edilən qrupda statistik dürüst fərqlə daha zəif həddə qeydə alınmışdır. Endotel qişası ən çox kontrol qrupunda, daha az müqaisə qrupunda və ən az əsas qrupda dəyişikliyə uğramışdır. Kontrol qrupundan alınan nümunələrdə endotel hüceyrələrində total hiperplaziya, şişkinlik, bəzi nümunələrdə endotelin papilyar proliferasiyası kimi əlamətlər nəzərə çarpır. Əsasən dəri dilimlərinin tikiş kənarında yerləşən damarlar dəyişikliyə uğrasa da, mərkəzi hissədə yerləşən damarlarda bu və ya digər dərəcədə reaktiv dəyişikliklər görünmüşdür. Endotelial dəyişikliklər bu qrupda əsasən arterial damarları əhatə etmişdir. Cərrahi kəsik nahiyəsində kapilyar proliferasiyası olan nahiyədə endotelial dəyişikliklərin ön planda olduğu müəyyən edilmişdir. Arterial damarlarda divarın orta qatı endotelial dəyişikliklərlə paralel olaraq əsasən kontrol qrupunda qalınlaşmışdır. Damar divarının qalınlaşması əsasən sklerotik dəyişikliklər hesabına baş vermişdir. Kontrol qrupunda bir sıra nümunələrdə damarlarda damar mənfəzinin qapatmayan mikrotromblar, bir nümunədə isə damarı tam obliterasiya edən tromb kütlələri görünmüşdür. Tromblar əsasən hialin tipli olub, endotel hüceyrələri ilə sıx bitişmişdir. Müqaisə qrupunda bu tip tromblar sadəcə bir necə nümunədə az sayda damarlarda hialin tromp müəyyən edilmişdir. Əsas qrupda müvafiq olaraq damar mənfəzində trombların orta göstəriciləri ilə müqaisə etdiyiniz zaman yüksək dərəcəli statistik dürüst fərq aşkarlanmışdır. Əldə edilən nəticələr daha əvvəl fərqli təcrübə modelləri üzərində aparılan tədqiqatlar zamanı da müşahidə edilmişdir. Tədqiqatımızın xüsusiyyətləri ilk dəfə olaraq dilitazem endotelial hiperplaziyasının əlaqəsinin aşkarlanması olmuşdur.

Retroperitonel sahədə rast gəlinən böyük ölçülü şişlərin yarısından çoxu bəd şişlərdir. Bunlarında böyük qismini sarkomalar tutur. Bəd xassəli şişlər adətən kişilərdə, xoş xassəli şişlər isə qadınlarda rast gəlinir. Retroperitenial şişlər histopatoloji tipləri geniş tiplərə bölünmüşdür. Radioloji və digər müayinələrinin çox zaman diaqnostikası mümkün olmadığından histopatoloji diaqnostika mütləq olmuşdur.

Pelger-Hyut anomaliyası qranulositlərdə, xüsusilə də, neytrofillərdə oval, araxisəbənzər və ya hantələbənzər nüvə, tündləşmiş xromatin ilə müşahidə olunan irsi defektdir. Bu anomaliyanın yayılması müxtəlif ölkələrdə 0,01-0,1 % arası dəyişir. Lakin qeyd etdiyimiz morfoloji xüsusiyyətlər yalnız genetik Pelger-Hyut anomaliyasında görünür. Bir sıra hallarda oxşar hüceyrələr qazanılmış və ya psevdo-Pelger-Hyut anomaliyasına rast gəlinir. Psevdo-Pelger-Hyut anomaliyası bir sıra dərman maddələrinin təsirindən (məs. asiklovir, lorazepam, prenizon və s.), bəzi infeksiyon xəstəliklər zamanı (məs. vərəm, QİÇS və s.) və ya müxtəlif neoplazmların (məs. xroniki mieloid leykoz, mielodisplastik sindrom və s. gedişində ortaya çıxır. 7 mieloid neoplazmlı pasientin

sümük iliği biopsiyası və qan yaxması materiallarını Romanovski-Gimza üsulu ilə boyadıq və materiallardan ikisində— xroniki mieloid neoplazmlı xəstənin sümük iliği yaxmasında və mielodisplastik sindromlu bir xəstənin periferik qan yaxmasında psevdo-Pelger-Hyut anomaliyasını aşkar etdik. Buradakı morfoloji manifestasiyaları irsi Pelger-Hyut anomaliyasındakı dəyişikliklərlə müqayisə edərək onların fərqləndirilməsində hansı xüsusiyyətlərə diqqət yetirilməsinin önəmli olduğunu müəyyənləşdirdik . Bir çox hallarda rutin qan yaxması müayinəsində psevdo-Pelger-Hyut anomaliyasının görünməsi müxtəlif qan xəstəliklərindən xəbər verə bilər. Beləliklə, biz həm qan analizlərində mikroskopik müayinənin avtomatik müayinədən üstünlüyünü, həm də patohistoloqların Pelger hüceyrələrini tanımasının, irsi və qazanılmış Pelger-Hyut anomaliyasını fərqləndirməsinin erkən diaqnozun qoyulmasında və digər müayinələrin düzgün seçilməsində olduqca önəmli olduğunu vurğulayırıq. Spontan abortlardan sonra cift və digər döl toxumalarında mümkün ola biləcək xromosom anormallıqlarının müəyyən edilməsi məqsədilə biomaterialların hissəcikləri buferli formalində fiksasiya edilməsi mütləqdir.

Qadınlarda çənənin nadir rast gəlinən şəffaf hüceyrəli odontogenik karsinoması təqdim edilmiş; klinik, radioloji və histopatoloji xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilmişdir. Nadir rast gəlinəni üçün çənə şişlərinin differensial diaqnostikasında klinisist və patoloqların nəzərində olmasına diqqət yönəldilmişdir.

Qadınlarda yumurtalıqın nadir rast gəlinən diffuz böyük B hüceyrəli limfoması təqdim edilmiş; klinik, radioloji, histopatoloji və immunhistokimyəvi xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilmişdir. Çanaq şişlərinin differensial diaqnostikasında hər zaman inkar edilməsinin vacib olduğu qeyd edilmişdir.

Kişilərdə nadir rast gəlinən prostatın saf leyomioması təqdim edilmişdir; klinik, radioloji və histopatoloji xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilmişdir. Bu xəstəlik üçün radioloji üsulların diaqnostik yetərsizliyindən, histopatoloji müayinənin daha dəqiq olduğundan və müalicə üçün açıq prostatektomiyanın tətbiqinin vacib olduğundan bəhs edilmişdir. Uşaqlıq boynunun böyük kolposkopik dəyişiklikləri olan qadınlarda İPV infeksiyası daha yüksək tezliklə rast gəlinir İPV infeksiyasının yüksək onkogen 16 - cı tipi aşkar olunan qadınlarda uşaqlıq boynunda ciddi patomorfoloji dəyişikliklər (CİN II) daha çox müşahidə olunur ki, buda İPV infeksiyasının uşaqlıq boynunun xərçəngünü xəstəlikləri və xərçəngin yaranmasında əhəmiyyətli rol oynamasını bir daha sübut edir. Vaxtında aparılan skrining müayinələr və patomorfoloji müayinə müalicə taktikasının seçilməsinə kömək edəcək və uşaqlıq boynu xərçənginin yaranma riskini azaldacaq. Müayinə olunan qadınların uşaqlıq boynunun sitoloji müayinəsində CİN I (PAP- test), (35%) CİN II aşkar edilmişdir. CİN aşkar edilmiş qadınlarda uşaqlıq boynunun ekssizyon biopsiyası aparılmış və diaqnoz histoloji olaraq da təsdiqlənmişdir. Human Papillomavirus 16 aşkar edilmişdir. Müayinə zamanı kiçik dərəcəli kolposkopik dəyişikliklər: sirkə turşusu ağ epitel, incə mozaika, incə punktasiya, nazik leykoplasiya aşkar edilmiş, intensiv aseto-ağ epitel, kobud mozaika, kobud punktasiya, kobud leykoplasiya, atipik damarlar aşkar edilmişdir. Ksantoxranulomatoz prostatit nadir rast gəlinən və konservativ müalicəyə çətin tabe olan bir xəstəlikdir. Cərrahi əməliyyatlar və ya qalın iyne biopsiyası tətbiq edilən xəstələrdə histopatoloji müayinədə şəffaf hüceyrəli komponenti olan bədxassəli şişlərin bu xəstəlikdən diqqətlə diferensiasiya edilməsi vacibdir. Ağız boşluğu orqanlarının və tiroid vəzinin patologiyalarının diaqnostikasında incə iyne aspirasion sitologiyanın rolu əvəzolunmazdır. Beləki sitopatologiya ilə az invaziv yolla diaqnozun dəqiqləşdirilməsi, immunsitologiya üsulu ilə patologiyanın genezini və xəstəliklərin düzgün müalicəsinin gedişini dəyişmək olar.

Lipomatoz müxtəlif orqan və toxumalarda, piy hüceyrələrinin mezenximal degenerasiyası zamanı baş verir. Xəstəliyin diffuz forması adətən əzələ lifləri arasında yerləşən piy hüceyrələrinin artıb və aydın sərhədləri olmaması ilə xarakterizə olunur. Əzələ lipomatozu, stroma ilə dərialtı qat arasında inkişaf edir. Lipomatozun düyünlü formaları zamanı kapsul ilə simmetrik əhatə olunmuş şəkildə təşkil olunmuşdur. Diffuz düyünlü lipomatoz xəstəliyi isə əvvəlki iki növ xəstəliyinin piy hüceyrələrinin artıb çoxalması zamanı baş verir. Qadın cinsiyyət sisteminin lipomatozu çox nadir görünən xəstəlikdir. Patohistoloji laboratoriyaya daxil olmuş uşaqlıq artımlar ilə birlikdə

makroskopik və mikroskopik müayinədən keçirilmişdir. Makroskopik müayinə zamanı uşaqlıq, uşaqlıq boynu, sağ və sol yumurtalıq və uşaqlıq boruları bütünlüklə piy toxuması ilə örtülmüşdür. Mikroskopik müayinə zamanı rutin boyaq hemotoksilin-eozin ilə boyanaraq Leica mikroskopu ilə baxdıqda düyünlü və diffuz şəkildə yayılmış uşaqlıq, uşaqlıq boynu və artımların üzərində piy hüceyrələri izlənmişdir. Piy hüceyrələrin nüvələri normal ölçüdə və normal nisbətdə olmuşdur. Çox rast gəlinən xəstəliklərin nadir lokalizasiyası arasında uşaqlıq lipomatozu da yer alır. Uşaqlıq lipomatozu klinik olaraq ginekoloji oxşar əlamətlər versə də patomorfoloji diaqnostikada çox maraqlı görüntülər ilə klinik diaqnoz arasında uyğunsuzluğa səbəb olmuşdur.

Yeni müalicə metodlarının yaranması, diaqnostika üsullarında öz bəhrəsini vermiş, həm funksional, həm də patomorfoloji diaqnostikanın inkişafına zəmin yaratmışdır. Bu diaqnostik cihazlardan elmi-tədqiqat klinik patologiya laboratoriyası üçün zəruri olan təcili dondurma "Frozen" cihazı immunhistokimyəvi və molekulyar patologiya üsullarının öyrənilməsində, eləcə də tətbiqində əvəzsiz yer tutur. "Frozen" – təcili dondurma cihazı toxumaları qısa zaman kəsiyində -40°C -yə qədər dondurmaya malik olub, cərrahi əməliyyatlar zamanı, ilkin olaraq çıxarılan patoloji materiallarda yeni törəmənin xoş və ya bədxassəli olmasını 90% hallarda müəyyən etməklə yanaşı, həmçinin, tibbin ən proqressiv və müasir sahələrindən sayılan transplantologiyada donorun qopma səbəbinin diaqnostikasında əsas rola malikdir. Tədqiqat nəticəsində məlum olmuşdur ki, "Frozen" – təcili dondurucu cihazın köməyi ilə, toxumaların dondurulması zamanı vaxta qənaət edilmiş və toxumalarda əks cisimlərin tez bir zamanda təyin edilməsinə şərait yaranmışdır. Toxumaların nekrozu və autolizinin qarşısı alınmışdır. Bu isə öz növbəsində tədqiqatda istifadə olunan kiçik ölçülü, lakin çox dəyərli biopsiya tikələrinin qiymətləndirilməsində böyük əhəmiyyətə malikdir.

Bundan əlavə "Frozen" – təcili dondurucu cihaz vasitəsi ilə istənilən patologiyanın təcili diaqnostikası və eyni zamanda elmi-tədqiqat məqsədi ilə patoloji materialların yetərlilik kriteriyalarını yoxlamaq mümkün olmuşdur.

4 Layihə üzrə **elmi nəşrlər** (elmi jurnallarda məqalələr, monoqrafiyalar, icmaller, konfrans materiallarında məqalələr, tezislər) (dərc olunmuş, çapa qəbul olunmuş və çapa göndərilmişləri ayrılıqda qeyd etməklə, uyğun məlumat - jurnalın adı, nömrəsi, cildi, səhifələri, nəşriyyat, indeksi, İmpact Factor, həmmüəlliflər və s. bunun kimi məlumatlar - ciddi şəkildə dəqiq olaraq göstərilməlidir) *(suratlarını kağız üzərində və CD şəkildə əlavə etməli!)*

1. Гасанов А.Б. Гипофиз в условиях хронической инъекционной опиатной наркомании. Труды V Съезда Российского Общества Патологоанатомов. г.Челябинск, 1-4 июня 2017. г. Стр.
2. Гасанов А.Б., Ибишова А.В. Морфологические свойства изменений в органеллах канальцевых клеток почек при эндотоксемии E.Coli. Труды V Съезда Российского Общества Патологоанатомов. г.Челябинск, 1-4 июня 2017. г. Стр.
3. Алиева Ш.Э., Гасанов А.Б. Изучение роли вирусных инфекций у женщин репродуктивного возраста с цервикальной интраэпителиальной неоплазией. Труды V Съезда Российского Общества Патологоанатомов. г.Челябинск, 1-4 июня 2017. г. Стр.
4. Агаева Н.В., Гасанов А.Б. Морфологическая характеристика различных форм аденомиоза матки. Труды V Съезда Российского Общества Патологоанатомов. г.Челябинск, 1-4 июня 2017. г. Стр.
5. Hasanov A. Visceral pathologies at chronic opium intoxications. "Medicine and Law". World Association for Medical Law. Vol. 36. № 2, Yune 2017. P. 316.

6. Mustafayev N., Mammadov E., Huseynova F., Mammadov A., Balakishiyeva G., Hasanov A., Huseynova I. Population-genetic parameters of the 15 autosomal STR markers for Azerbaijan population. "Medicine and Law". World Association for Medical Law. Vol. 36. № 2, Yune 2017. P. 286.
7. Punksion böyrək biopsiyalarının patomorfoloji və ultrastruktur nəticələrinin analizi. ATU, II Müalicə- Profilaktika fakultəsinin elmi konfransının rəsmi kitabçası. Bakı - 2017. Səh. 34.
8. Ultrastructural changes in mitochondria organelles of proximal kidney tubules during endotoxemia. Ліки України Плюс. №3 (32). 2017.
9. The morphological changes in renal proximal tubules during E. Coli endotoxemia – electron microscopic study. Medicine Science .
10. The morphological changes in renal proksimal tubules during E.coli endotoksemiya. İternational Medical Journal. 6th International Symposium-Cum-Training Course on Molecular Medicine and Drug Research (MMDR-6). P. 67
11. A rare tumour of the jaw: Clear cell odontogenic carcinoma. Virchows Archiv European Journal of Pathology. 2017; 471 (Supplement 1): S153.
12. Azərbaycan populyasiyasının STR Markerlərlə tədqiqi: II. STR markerlərin Allel strukturu əsasında müqayisəli interpopulyasion analizi. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri ("Biologiya və Tibb elmləri"). 2017. Cild 72. № 2. Səh. 5-20.
13. Features of ischemic, septic and toxic models in the experiment of acute renal damage. Medical News 2017 №10 p.14-15.
14. Orucov M.T., İbişova A.V. Endotoksemiya təsirindən böyrəklərdə baş verən patomorfoloji dəyişikliklər. Təbabətin actual problemləri -2018. səh. 222.
15. Ələkbərov A.Ə., Mirzəyeva T.N, Əliyev F.X., İbişova A.V. Müxtəlif etiologiyalı pnevmoniyalar zamanı ağciyərin intramural sinir aparatında gedən patomorfoloji dəyişikliklər. Təbabətin actual problemləri -2018. səh.165.
16. Rahimov CR, Davudov MM, Farzaliyev IM, Musayev JS. Transmandibulotomy and transzygoma approach to rhabdomyosarcoma of the pterygo-maxillary space and pterygoid fossa: a case report. Advance Research Journal of Multi-Disciplinary Discoveries 2018, 32(10):52-55.
17. Metilli N, Damirli A, Musayev J, Hasanov A. Düşük dərəcəli ürotelyal karsinomun reaktiv ürotelyal hücrelerden ayırımında nicel morfolojik parametrelerin önemi: idrar örnekleri üzerinde bilgisayar destekli morfometrik çalışma. 8. Ulusal Sitopatoloji Kongresi, 14-16 Aralık 2018, İzmir/Türkiye, Bildiri Özet Kitabı, s. 44.
18. Musayev J, Aliyev F, Bakhshaliyeva K. Supraklaviküler lenf nodlarında papiller karsinom metastazi: birincil odak her zaman tiroidde olmayabilir. 8. Ulusal Sitopatoloji Kongresi, 14-16 Aralık 2018, İzmir/Türkiye, Bildiri Özet Kitabı, s. 86.
19. Yusifli Z, Musayev J, Huseynov E, Tagiyev S. İnce iğne sitolojisi ile tanısı belirlenen proksimal

tibia yerləşimli dev hücreli kemik tümörü. 8. Ulusal Sitopatoloji Kongresi, 14-16 Aralık 2018, İzmir/Türkiye, Bildiri Özet Kitabı, s. 106.

20. Musayev J, Hasanov A, Bakhshaliyeva K, Baghirzade M, Talibov E. Warthin benzeri papiller tiroid karsinomu: 6 olguda sito-histopatolojik korelasyon. 8. Ulusal Sitopatoloji Kongresi, 14-16 Aralık 2018, İzmir/Türkiye, Bildiri Özet Kitabı, s. 107.
21. Abbasov B, Musayev J, Salmanova A, Zeynalov N, Mustafayev M. Over tümörünü taklit eden ve tru-cut biyopsi ile tanısı belirlenen gossypiboma: olgu sunumu. 28. Ulusal Patoloji Kongresi, 27-30 Ekim 2018, Ankara/Türkiye, Bildiri Özet Kitabı, s. 01.
22. Dilizem preparatının köçürülən toxuma dilimlərinə təsiri: Eksperimental – morfoloji tədqiqat. ATJ, 2018, № 3, 76-82.
23. The Giant retroperitoneal masses. Retrospective Analysis of 24 Cases. Science & Justice. ITAC 2018. 2nd International Congress. 1-4 September.
24. Patological examination of biopsy specimens containing extensive traumatic lesions. Science & Justice. ITAC 2018. 2nd International Congress. 1-4 September.
25. İbişova A.V., Şıxıverdizadə L.Y. Yuvenil dövrdə uşaqlarda membranoz nefropatiyalar. Azərbaycan Tibb Universiteti, II müalicə profilaktika fakültəsinin tələbə elmi konfransının materiallarının məcmuəsi. Bakı 2018. Səh 46.
26. İbişova A. V., Osmanlı G. İ, Mieloid neoplazmlar zamanı neytrofillərdə ortaya çıxan psevdopelger hyut anomaliyasının morfoloji xarakteristikası və onun irsi pelger hyut anomaliyası ilə müqaisəsi.
27. Azərbaycan Tibb Universiteti, II müalicə profilaktika fakültəsinin tələbə elmi konfransının materiallarının məcmuəsi. Bakı 2018. Səh 45. 3. Həsənov Ə.B. isayev A.N. İbişova A.V. Nadir lokalizasiyalı lipomatoz. Science & Justice. ITAC 2018. 2nd International Congress. 1-4 September.
28. Hasanov A.B., İbishova A.V., Gasimov E.K., Orujov M.T., İsmaylova Ş.G. Unusual cholesterol crystals in renal tubules. Proceedings of 1st International Conference One Health: Problems & Solutions. June 1-2 2018, Kazar University, Baku, Azerbaijan, p. 68.1.
29. Musayev J, Farajov E, Kazimi M, Rustamov R. JC-nephropathy in renal transplant recipient detected by urine cytology. Cytopathology 2018;29 (Supplement 1):123-124.
30. Bagirzade M., Musayev J., Hasanov A. Benign cystic mesothelioma of the peritoneum: a case report. 102. Jahrestagung der Deutschen Gesellschaft für Pathologie. Berlin, 24-26 mai 2018. Der Pathologe. Berlin, bis 26. Mai 2018. S139.
31. Musayev C.S., Həsənov Ə.B., Kərimova İ.İ., Bağırzadə M.M. Prostat vəzdə nadir rast gəlinən patologiya: ksantogranulomatoz prostatit. Görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 95 illiyinə həsr edilmiş "Səhiyyədə müasir nailiyyətlər" mövzusunda konfransın materialları. Bakı, Respublika Müalicə-Diaqnostika Mərkəzi, 6 aprel 2018, s. 67-68.

32. Həsənov Ə.B., Qasımov E.K., İbişova A.V., Əliyeva Ş.E. Membranoz nefropatiyada böyrək kanalcıqlarında histokimyəvi və ultrastruktur dəyişikliklər. Görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 95 illiyinə həsr edilmiş "Səhiyyədə müasir nailiyyətlər" mövzusunda konfransın materialları. Bakı, Respublika Müalicə-Diaqnostika Mərkəzi, 6 aprel 2018, s. 69-70.
33. Həsənov Ə.B., Əliyeva Ş.E., Orucov M.T., İbişova A.V. Reproduktiv dövrdə uşaqlıq boynunun xərçəngünü xəstəliklərində maliqnezasiya indeksinin öyrənilməsi. Görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 95 illiyinə həsr edilmiş "Səhiyyədə müasir nailiyyətlər" mövzusunda konfransın materialları. Bakı, Respublika Müalicə-Diaqnostika Mərkəzi, 6 aprel 2018, s. 72-73
34. İbişova A.V., Həsənov Ə.B., Əliyeva Ş.E., İsayev A.N.Ə Böyrək amiloidozunun ultrastruktur səviyyədə mikroskopiya göstəriciləri.. Əliyevin 120 illik yubileyi münasibəti ilə ATU-da keçirilən elmi praktik konfransın materialları və elm xadiminə həsr olunmuş xatirələr. Bakı-2017, səh 429.
35. Həsənov Ə.B, İbişova A.V, Musayev C.S, Kərimova İ.İ. E. Coli endotoksininin böyrək kanalcıqlarında alterasiya xüsusiyyətləri. Ə.Əliyevin 120 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi praktiki konfransın materialları məcmuəsi. Bakı-2017, səh 531-542.
36. Əliyeva Ş.E. Musayev Ş.M..Həsənov Ə.B.İbişova A.V. Uşaqlıq boynunun xərçəngünü xəstəliklərinin diaqnostikasına müasir baxış. Bakı, Azərbaycan, 2017, səh 535-542.
37. Mirzəyev M.İ.Ələkbərov A.Ə.Orucov M.T. Reperfuzion sindrom zamanı qaraciyərdə morfoji və biokimyəvi dəyişikliklər, onların patogenezinə antioksidant müdafiə sisteminin rolu. Təbabətin aktual problemləri 2017. Elmi praktik konfrans materialları. Bakı 2017. Səh 149.
38. İbişova A.V. Orucov M.T.Musayev C.S., Əliyeva Ş.E.Müxtəlif Qlomerulonefritlər zamanı böyrək biopsiyalarında qlomerulyar bazal membranlarda electron- mikroskopik dəyişikliklər. Təbabətin actual problemləri -2018. səh192.
39. Гасанов А. Б. Ибишова А. В, Гасымов Э. К, Рзаев Э. Ф. Г. Агаев М. Исмаилова Ш Г. Мамедзаде А. Я. Болезнь Фабри» "Angiokeratoma corporis diffusum universale". Journal of clinical medicine of Kazakhstan. Сборник тезисов национального конгресса республиканского общественного объединения « Нефрологов, врачей диализа и трансплантологов» стр 25.
40. İbişova A.V, Həsənov Ə. B, Orucov M. T, Musayev C.S. Azərbaycan Tibb Universitetində aparılan eksperimental-klinik yönümlü elmi-tədqiqat işləri zamanı patoloji dəyişikliklərin dəyərləndirilməsində "Frozen" təcili dondurucu cihazın patomorfoloji üstünlükləri. Tibb fakültəsinin yaranmasının 100 illik yubileyinə həsr edilmiş Təbabətin aktual problemləri 2019 beynəlxalq elmi- praktik konfransın materialları.səh-2019.

5 İxtira və patentlər, səmərələşdirici təkliflər

Yoxdur

6 Layihə üzrə ezamiyyətlər (ezamiyyə baş tutmuş təşkilatın adı, şəhər və ölkə, ezamiyyə tarixləri, həmçinin ezamiyyə vaxtı baş tutmuş müzakirələr, görüşlər, seminarlarda çıxışlar və s. dəqiq

	göstərilməlidir)
	İstanbul Universiteti, İstanbul Tibb Fakültəsi, Patologiya şöbəsi. Molekular patologiya
7	Layihə üzrə elmi ekspedisiyalarda iştirak (əgər varsa) Yoxdur
8	Layihə üzrə digər tədbirlərdə iştirak 1. 13 cü ümumdünya böyrək gününə həsr olunmuş elmi – praktik konfrans 2. 6th International Symposium-Cum-Training Course on Molecular Medicine and Drug Research (MMDR-6)6. 6-9 November 3. Science & Justice. ITAC 2018. 2nd International Congress. 1-4 September. 4.. 8.Ulusal Sitopatoloji Kongresi, 14-16 Aralık 2018, İzmir/Türkiye 5. 28. Ulusal Patoloji Kongresi, 27-30 Ekim 2018, Ankara/Türkiye 6. Tibb fakültəsinin yaranmasının 100 illik yubileyinə həsr edilmiş Təbabətin aktual problemləri 2019 beynəlxalq elmi- praktik konfrans
9	Layihə mövzusu üzrə elmi məruzələr (seminar, dəyirmi masa, konfrans, qurultay, simpozium və s. çıxışlar) (məlumat tam şəkildə göstərilməlidir: a) məruzənin növü: plenar, dəvətli, şifahi və ya divar məruzəsi; b) tədbirin kateqoriyası: ölkədaxili, regional, beynəlxalq) 1. 29 -cu Avropa patoloji konqresi.Beynəlxalq konfrans.Divar məruzəsi 2. 6th International Symposium-Cum-Training Course on Molecular Medicine and Drug Research (MMDR-6)6. Beynəlxalq konfrans.2017. <u>Şifahi məruzə</u> 3. 13-cü Ümumdünya böyrək gününə həsr olunmuş elmi – praktik konfrans.2018 .Ölkədaxili konfrans. <u>Şifahi məruzə</u> . 4. Azərbaycan xalq cümhuriyyətinin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş təbabətin aktual problemləri 2018. Ölkədaxili konfrans. <u>Divar məruzəsi</u> 5. 01. 09. 2018 – 04.09.2018. Poster təqdimatı və məruzə . 2nd International Congress. 6. 14 cü Ümumdünya böyrək gününə həsr olunmuş elmi – praktik konfrans.2019 .Ölkədaxili konfrans. <u>Şifahi məruzə</u> 7. Bakı dövlət Universitetinin nəznində Tibb fakültəsinin yaranmasının 100 illik yubileyinə həsr olunmuş təbabətin aktual problemləri 2019. Beynəlxalq –elmi praktiki konfrans. <u>Divar məruzəsi</u>
10	Layihə üzrə əldə olunmuş cihaz, avadanlıq və qurğular, mal və materiallar, komplektləşdirmə məmulatları 1. Patoloji tikələrin dondurduqdan sonra kəsiklərin alınması üçün Kriostat cihazı. Firma Zeedo firması. 2. Peroksidase and alkaline phosphatase blocking peroxidase and alkaline phosphatsase bloking reagent 3. Citrate buffer concentrated pH 6.0, Citrate buffer pH 6.0, 10x antigen 4. EDETA – Salin buffer concentrated Tris – EDETA buffer pH 8.0 5. Pepsin enzyme Pepsin
11	Yerli həmkarlarla əlaqələr Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin “Məhkəmə-tibbi ekspertiza və Patoloji anatomiya” Elmi-Təcrübi və Tədris Birliyinin məhkəmə-bioloji şöbəsinin məhkəmə-genetik ekspertizalar laboratoriyasında həmkarlar ilə təcrübə mübadiləsi.
12	Xarici həmkarlarla əlaqələr İstanbul Universiteti, İstanbul Tibb Fakültəsi, Patologiya şöbəsi. Doc.Dr. Yasemin Özlük
13	Layihə mövzusu üzrə kadr hazırlığı (əgər varsa)

	Layihə Üzrə kadr hazırlığı İstanbul Universiteti, İstanbul Tibb Fakültəsi, Patologiya şöbəsində və ATU-nun Patoloji anatomiya kafedrasınınElmi təqiqat laboratoriyasında
14	Sərgilərdə iştirak (əgər baş tutubsa) <i>Yoxdur</i>
15	Təcrübəartırmada iştirak və təcrübə mübadiləsi (əgər baş tutubsa) Daxili İşlər Nazirliyinin Kriminalistika idarəsinin genetik müayinələr laboratoriyasında həmkarlar ilə təcrübə mübadiləsi.
16	Layihə mövzusu ilə bağlı elmi-kütləvi nəşrlər, kütləvi informasiya vasitələrində çıxışlar, yeni yaradılmış internet səhifələri və s. (məlumatı tam şəkildə göstərməlidir) 1. Azərbaycan Tibb Universitetinin rəsmi saytında 14.11.2016 tarixində tarixində “Elmin İnkişafı Fondunun dəstəyilə laborator avadanlıqlar və reaktivlər alınacaq başlığı altında məqalə dərc olunmuşdur. 2. Təbib qəzeti 16 mart 2017 ci il. 3. Təbib qəzeti 15.2018 ci il 4. www.amu.edu.az

SİFARIŞÇI:

Elmin İnkişafı Fondu

Baş məsləhətçi

Quliyeva Mülayim Sahib qızı

(imza)

“03. 05. 2019-cu il

İCRAÇI:

Layihə rəhbəri

Həsənov Ədalət Bəybala oğlu

(imza)

03. 05. 2019-cu il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA

ELMİN İNKİŞAFI FONDU

MÜQAVİLƏYƏ ƏLAVƏ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Elmin İnkişafı Fondunun 2015-ci ilin əsas qrant müsabiqəsi
çərçivəsində təqdim olunmuş kompleks elmi-tədqiqat
proqramlarının (EIF-KETPL-2015-1(25)) qalibi olmuş
layihənin yerinə yetirilməsi üzrə

ALINMIŞ NƏTİCƏLƏRİN ƏMƏLİ (TƏCRÜBİ) HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ VƏ LAYİHƏNİN NƏTİCƏLƏRİNDƏN GƏLƏCƏK TƏDQİQATLARDA İSTİFADƏ PERSPEKTİVLƏRİ HAQQINDA MƏLUMAT VƏRƏQİ (Qaydalar üzrə Əlavə 16)

Layihənin adı: Azərbaycan Tibb Universitetində aparılan eksperimental-klinik yönümlü elmi-tədqiqat işləri zamanı patoloji dəyişikliklərin molekulyar-genetik dəyərləndirilməsinin təmini

Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: Həsənov Ədalət Bəybala oğlu

Qrantın məbləği: 120000 manat

Layihənin nömrəsi: EIF-KETPL-2-2015-1(25)-56/43/3-M-40

Müqavilənin imzalanma tarixi: 14 aprel 2017-ci il

Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: 24 ay

Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): 01 may 2017-ci il – 01 may 2019-cu il

1. Layihənin nəticələrinin əməli (təcrübi) həyata keçirilməsi

1 Layihənin əsas əməli (təcrübi) nəticələri, bu nəticələrin məlum analoqlar ilə müqayisəli xarakteristikası

Yeni müalicə metodlarının yaranması, diaqnostika üsullarında öz bəhrəsini vermiş, həm funksional, həm də patomorfoloji diaqnostikanın inkişafına zəmin yaratmışdır. Bu diaqnostik cihazlardan elmi-tədqiqat klinik patologiya laboratoriyası üçün zəruri olan təcili dondurma "Frozen" cihazı immunhistokimyəvi və molekulyar patologiya üsullarının öyrənilməsində, eləcə də tətbiqində əvəzsiz yer tutur. "Frozen" – təcili dondurma cihazı toxumaları qısa zaman kəsiyində -40°C -yə qədər dondurmaya malik olub, cərrahi əməliyyatlar zamanı, ilkin olaraq çıxarılan patoloji materiallarda yeni törəmənin xoş və ya bədxassəli olmasını 90% hallarda

müəyyən etməklə yanaşı, həmçinin, tibbin ən progressiv və müasir sahələrindən sayılan transplantologiyada donorun qopma səbəbinin diaqnostikasında əsas rola malikdir.

Tədqiqat nəticəsində məlum olmuşdur ki, “Frozen” – təcili dondurucu cihazın köməyi ilə, toxumaların dondurulması zamanı vaxta qənaət edilmiş və toxumalarda əks cisimlərin tez bir zamanda təyin edilməsinə şərait yaranmışdır. Toxumaların nekrozu və autolizinin qarşısı alınmışdır. Bu işə öz növbəsində tədqiqatda istifadə olunan kiçik ölçülü, lakin çox dəyərli biopsiya tikələrinin qiymətləndirilməsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Bundan əlavə “Frozen” – təcili dondurucu cihaz vasitəsi ilə istənilən patologiyanın təcili diaqnostikası və eyni zamanda elmi-tədqiqat məqsədi ilə patoloji materialların yetərlik kriteriyalarını yoxlamaq mümkün olmuşdur.

2

Layihənin nəticələrinin əməli (təcrübi) həyata keçirilməsi haqqında məlumat (istehsalatda tətbiq (tətbiqin aktını əlavə etməli); tədris və təhsildə (nəşr olunmuş elmi əsərlər və s. – təhsil sistemində tətbiqin aktını əlavə etməli); bağlanmış xarici müqavilələr və ya beynəlxalq layihələr (kimlə bağlanıb, müqavilənin və ya layihənin nömrəsi, adı, tarixi və dəyəri); dövlət proqramlarında (dövlət orqanının adı, qərarın nömrəsi və tarixi); ixtira üçün alınmış patentlərdə (patentin nömrəsi, verilmə tarixi, ixtiranın adı); və digərlərində)

1. Гасанов А.Б. Гипофиз в условиях хронической инъекционной опиатной наркомании. Труды V Съезда Российского Общества Патологоанатомов. г.Челябинск, 1-4 июня 2017.
2. Гасанов А.Б., Ибишова А.В. Морфологические свойства изменений в органеллах канальцевых клеток почек при эндотоксемии E.Coli. Труды V Съезда Российского Общества Патологоанатомов. г.Челябинск, 1-4 июня 2017. г.
3. Алиева Ш.Э., Гасанов А.Б. Изучение роли вирусных инфекций у женщин репродуктивного возраста с цервикальной интраэпителиальной неоплазией. Труды V Съезда Российского Общества Патологоанатомов. г.Челябинск, 1-4 июня 2017. г. Стр .
4. Агаева Н.В., Гасанов А.Б. Морфологическая характеристика различных форм аденомиоза матки. Труды V Съезда Российского Общества Патологоанатомов. г.Челябинск, 1-4 июня 2017. г.
5. Hasanov A. Visceral pathologies at chronic opium intoxications. “Medicine and Law”. World Association for Medical Law. Vol. 36. № 2, Yune 2017. P. 316.
6. Mustafayev N., Mammadov E., Huseynova F., Mammadov A., Balakishiyeva G., Hasanov A., Huseynova I. Population-genetic parameters of the 15 autosomal STR markersfor Azerbaijan population. “Medicine and Law”. World Association for Medical Law. Vol. 36. № 2, Yune 2017. P. 286.
7. Punksion böyrək biopsiyalarının patomorfoloji və ultrastruktur nəticələrinin analizi. ATU, II Müalicə- Profilaktika fakültəsinin elmi konfransının rəsmi kitabçası. Bakı - 2017. Səh. 34.
8. Ultrastructural changes in mitochondria organelles of proximal kidney tubules during endotoxemia. Ліки України Плюс. №3 (32). 2017.
9. The morphological changes in renal proximal tubules during E. Coli endotoxemia – electron microscopic study. Medicine Science.

10. The morphological changes in renal proksimal tubules duringn E.coli endotoksemiya. İternational Medical Journal. 6th International Symposium-Cum-Training Course on Molecular Medicine and Drug Research (MMDR-6). P. 67.
11. A rare tumour of the jaw: Clear cell odontogenic carcinoma. Virchows Archiv European Journal of Pathology. 2017; 471 (Supplement 1): S153.
12. Azərbaycan populyasiyasının STR Markerlərlə tədqiqi: II. STR markerlərin Allel strukturu əsasında müqayisəli interpopulyasion analizi. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri ("Biologiya və Tibb elmləri"). 2017. Cild 72. № 2. Səh. 5-20.
13. Features of ischemic, septic and toxic models in the experiment of acute renal damage. Medical News 2017 №10 p.14-15.
14. Orucov M.T., İbişova A.V. Endotoksemiya təsirindən böyrəklərdə baş verən patomorfoloji dəyişikliklər. Təbabətin actual problemləri -2018. səh. 222.
15. Ələkbərov A.Ə.,Mirzəyeva T.N, Əliyev F.X., İbişova A.V. Müxtəlif etiologiyalı pnevmoniyalar zamanı ağciyərin intramural sinir aparatında gedən patomorfoloji dəyişikliklər. Təbabətin actual problemləri -2018. səh.165.
16. Rahimov CR, Davudov MM, Farzaliyev IM, Musayev JS.Transmandibulotomy and transzygoma approach to rhabdomyosarcoma of the pterygo-maxillary space and pterygoid fossa: a case report. Advance Research Journal of Multi-Disciplinary Discoveries 2018, 32(10):52-55.
17. Metilli N, Damirli A, Musayev J, Hasanov A. Düşük dereceli ürotelyal karsinomun reaktiv ürotelyal hücrelerden ayırımında nicel morfolojik parametrelerin önemi: idrar örnekleri üzerinde bilgisayar destekli morfometrik çalışma. 8. Ulusal Sitopatoloji Kongresi, 14-16 Aralık 2018, İzmir/Türkiye, Bildiri Özet Kitabı, s. 44.
18. Musayev J, Aliyev F, Bakhshaliyeva K. Supraklaviküler lenf nodlarında papiller karsinom metastazı: birincil odak her zaman tiroidde olmayabilir. 8. Ulusal Sitopatoloji Kongresi, 14-16 Aralık 2018, İzmir/Türkiye, Bildiri Özet Kitabı, s. 86.
19. Yusifli Z, Musayev J, Huseynov E, Tagiyev S. İnce iğne sitolojisi ile tanısı belirlenen proksimal tibia yerleşimli dev hücreli kemik tümörü. 8. Ulusal Sitopatoloji Kongresi, 14-16 Aralık 2018, İzmir/Türkiye, Bildiri Özet Kitabı, s. 106.
20. Musayev J, Hasanov A, Bakhshaliyeva K, Baghirzade M, Talibov E. Warthin benzeri papiller tiroid karsinomu: 6 olguda sito-histopatolojik korelasyon. 8. Ulusal Sitopatoloji Kongresi, 14-16 Aralık 2018, İzmir/Türkiye, Bildiri Özet Kitabı, s. 107.
- 21.Abbasov B,Musayev J, Salmanova A, Zeynalov N, Mustafayev M. Over tümörünü taklit eden ve tru-cut biyopsi ile tanısı belirlenen gossypiboma: olgu sunumu. 28. Ulusal Patoloji Kongresi, 27-30 Ekim 2018, Ankara/Türkiye, Bildiri Özet Kitabı, s. 01.
22. Dilizem preparatının köçürülən toxuma dilimlərinə təsiri: Eksperimental – morfoloji tədqiqat. ATJ, 2018, № 3, 76-82.
23. The Giant retroperitoneal masses. Retrospective Analysis of 24 Cases. Science & Justice. ITAC 2018. 2nd International Congress. 1-4 September.
24. Patological examination of biopsy specimens containing exstensive travmatic lesions.

Science & Justice. ITAC 2018. 2nd International Congress. 1-4 September.

25. İbişova A. V., Şıxıverdizadə L.Y. Yuvenil dövrdə uşaqlarda membranoz nefropatiyalar. Azərbaycan Tibb Universiteti, II müalicə profilaktika fakültəsinin tələbə elmi konfransının materiallarının məcmuəsi. Bakı 2018. Səh 46.
26. İbişova A. V., Osmanlı G. İ, Mieloid neoplazmlar zamanı neytrofillərdə ortaya çıxan psevdopelger hyut anomaliyasının morfoloji xarakteristikası və onun irsi pelger hyut anomaliyası ilə müqaisəsi.
27. Azərbaycan Tibb Universiteti, II müalicə profilaktika fakültəsinin tələbə elmi konfransının materiallarının məcmuəsi. Bakı 2018. Səh 45. 3. Həsənov Ə.B. İsayev A.N. İbişova A.V. Nadir lokalizasiyalı lipomatoz. Science & Justice. ITAC 2018. 2nd International Congress. 1-4 September.
28. Hasanov A.B., İbishova A.V., Gasimov E.K., Orujov M.T., İsmayilova Ş.G. Unusual cholesterol crystals in renal tubules. Proceedings of 1st International Conference One Health: Problems & Solutions. June 1-2 2018, Kazar University, Baku, Azerbaijan, p. 68.1.
29. Musayev J, Farajov E, Kazimi M, Rustamov R. JC-nephropathy in renal transplant recipient detected by urine cytology. Cytopathology 2018;29 (Supplement 1):123-124.
30. 25. Bagirzade M., Musayev J., Hasanov A. Benign cystic mesothelioma of the peritoneum: a case report. 102.Jahrestagung der Deutschen Gesellschaft für Pathologie. Berlin, 24-26 mai 2018. Der Pathologe. Berlin, bis 26. Mai 2018. S139.
31. Musayev C.S., Həsənov Ə.B., Kərimova İ.İ., Bağırzadə M.M. Prostat vəzdə nadir rast gəlinən patologiya: ksantoqranulomatoz prostatit. Görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 95 illiyinə həsr edilmiş "Səhiyyədə müasir nailiyyətlər" mövzusunda konfransın materialları. Bakı, Respublika Müalicə-Diaqnostika Mərkəzi, 6 aprel 2018, s. 67-68.
32. Həsənov Ə.B., Qasimov E.K., İbişova A.V., Əliyeva Ş.E. Membranoz nefropatiyada böyrək kanalçıqlarında histokimyəvi və ultrastruktur dəyişikliklər. Görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 95 illiyinə həsr edilmiş "Səhiyyədə müasir nailiyyətlər" mövzusunda konfransın materialları. Bakı, Respublika Müalicə-Diaqnostika Mərkəzi, 6 aprel 2018, s. 69-70.
33. Həsənov Ə.B., Əliyeva Ş.E., Orucov M.T., İbişova A.V. Reproduktiv dövrdə uşaqlıq boynunun xərçəngünü xəstəliklərində maliqnezasiya indeksinin öyrənilməsi. Görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 95 illiyinə həsr edilmiş "Səhiyyədə müasir nailiyyətlər" mövzusunda konfransın materialları. Bakı, Respublika Müalicə-Diaqnostika Mərkəzi, 6 aprel 2018, s. 72-73
34. İbişova A.V., Həsənov Ə.B., Əliyeva Ş.E., İsayev A.N.Ə Böyrək amiloidozunun ultrastruktur səviyyədə mikroskopiya göstəriciləri. Əliyevin 120 illik yubileyi münasibəti ilə ATU-da keçirilən elmi praktik konfransın materialları və elm xadiminə həsr olunmuş xatirələr. Bakı-2017, səh 429.
35. Həsənov Ə.B, İbişova A.V, Musayev C.S, Kərimova İ.İ. E. Coli endotoksininin böyrək kanalçıqlarında alterasiya xüsusiyyətləri. Ə.Əliyevin 120 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi praktiki konfransın materialları məcmuəsi. Bakı-2017, səh 531-542.
36. Əliyeva Ş.E. Musayev Ş.M..Həsənov Ə.B.İbişova A.V. Uşaqlıq boynunun xərçəngünü

xəstəliklərinin diaqnostikasına müasir baxış. Bakı, Azərbaycan, 2017, səh 535-542.

37. Mirzəyev M.İ.Ələkbərov A.Ə.Orucov M.T. Reperfuzion sindrom zamanı qaraciyərdə morfoji və biokimyəvi dəyişikliklər, onların patogenezinə antioksidant müdafiə sisteminin rolu. Təbabətin aktual problemləri 2017. Elmi praktik konfrans materialları. Bakı 2017. Səh 149.
38. İbişova A.V. Orucov M.T.Musayev C.S., Əliyeva Ş.E.Müxtəlif qlomerulonefritlər zamanı böyrək biopsiyalarında qlomerulyar bazal membranlarda electron- mikroskopik dəyişikliklər. Təbabətin actual problemləri -2018. səh192.
39. Гасанов А. Б. Ибишова А. В, Гасымов Э. К, Рзаев Э. Ф. Г. Агаев М. Исмаилова Ш Г. Мамедзаде А. Я. Болезнь Фабри»” Angiokeratoma corporis diffusum universale”. Journal of clinical medicine of Kazakhstan. Сборник тезисов национального конгресса республиканского общественного объединения « Нефрологов, врачей диализа и трансплантологов» стр 25.
40. İbişova A.V, Həsənov Ə. B, Orucov M. T, Musayev C.S. Azərbaycan Tibb Universitetində aparılan eksperimental-klinik yönümlü elmi-tədqiqat işləri zamanı patoloji dəyişikliklərin dəyərləndirilməsində “Frozen” təcili dondurucu cihazın patomorfoloji üstünlükləri. Tibb fakültəsinin yaranmasının 100 illik yubileyinə həsr edilmiş Təbabətin aktual problemləri 2019 beynəlxalq elmi- praktik konfransın materialları.səh-2019.

2. Layihənin nəticələrindən gələcək tədqiqatlarda istifadə perspektivləri

1 Nəticələrin istifadəsi perspektivləri (fundamental, tətbiqi və axtarış-innovasiya yönü elmi-tədqiqat layihə və proqramlarında; dövlət proqramlarında; dövlət qurumlarının sahə tədqiqat proqramlarında; ixtira və patent üçün verilmiş ərizələrdə; beynəlxalq layihələrdə; və digərlərində)

Üsullarının istifadəsi zamanı alınan nəticələr Azərbaycan Tibb Universitetinin Patoloji anatomiya kafedralarında aparılan tədris prosesində təcrübi bacarıqların mənimsənilməsində istifadə edilmiş və bu kafedranın elmi-tədris bazasının möhkəmlənməsinə xidmət etmişdir.

Toxuma təcili dondurucu cihazının köməyi ilə spontant abortlar tikələrinin eləcə də, meyit materiallarında və retrospektiv klinik tədqiqatlarda istifadəsi uyğundur.

SİFARIŞÇI:

Elmin İnkişafı Fondu

Baş məsləhətçi

Quliyeva Mülayim Sahib qızı

İCRAÇI:

Layihə rəhbəri

Həsənov Ədalət Bəybala oğlu

(imza)

“ 03” . 05. 2019_-cu il

(imza)

“ _03_” . 05. 2019-cu il

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
ELMİN İNKİŞAFI FONDU**

MÜQAVİLƏYƏ ƏLAVƏ

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Elmin İnkişafı Fondunun 2015-ci ilin əsas qrant müsabiqəsi
çərçivəsində təqdim olunmuş kompleks elmi-tədqiqat
proqramlarının (EIF-KETPL-2015-1(25)) qalibi olmuş
layihənin yerinə yetirilməsi üzrə**

**ALINMIŞ ELMİ MƏHSUL HAQQINDA MƏLUMAT
(Qaydalar üzrə Əlavə 17)**

Layihənin adı: Azərbaycan Tibb Universitetində aparılan eksperimental-klinik yönümlü elmi-tədqiqat işləri zamanı patoloji dəyişikliklərin molekulyar-genetik dəyərləndirilməsinin təmini

Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: Həsənov Ədalət Bəybala oğlu

Qrantın məbləği: **120 000 manat**

Layihənin nömrəsi: EIF-KETPL-2-2015-1(25)-56/43/3-M-40

Müqavilənin imzalanma tarixi: **14 aprel 2017-ci il**

Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: **24 ay**

Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): **01 may 2017-ci il – 01 may 2019-cu il**

Diqqət! Bütün məlumatlar 12 ölçülü Arial şrifti ilə, 1 intervalla doldurulmalıdır

1. Elmi əsərlər (sayı)

№	Tamliq dərəcəsi	Elmi əsərlər		
		Dərc olunmuş	Çapa qəbul olunmuş və ya çapda olan	Çapa göndərilmiş
1.	Elmi məhsulun növü			
	Monoqrafiyalar			
	həmçinin, xaricdə çap olunmuş			
2.	Məqalələr	7		
	həmçinin xarici nəşrlərdə	5		
3.	Konfrans materiallarında	21		

	məqalələr O cümlədən, beynəlxalq konfrans materiallarında	10		
4.	Məruzələrin tezisləri həmçinin, beynəlxalq tədbirlərin toplusunda	6 10		
5.	Digər (icmal, atlas, kataloq və s.)			

2. İxtira və patentlər (sayı)

№	Elmi məhsulun növü	Alınmış	Verilmiş	Ərizəsi verilmiş
1.	Patent, patent almaq üçün ərizə			
2.	İxtira			
3.	Səmərələşdirici təklif			

3. Elmi tədbirlərdə məruzələr (sayı)

№	Tədbirin adı (seminar, dəyirmi masa, konfrans, qurultay, simpozium və s.)	Tədbirin kateqoriyası (ölkədaxili, regional, beynəlxalq)	Məruzənin növü (plenary, dəvətli, şifahi, divar)	Sayı
1.	ECC 2018 10.05.18-13.06.18	Beynəlxalq	Divar	3
2.	İAC Tutorial 07.02.19-09.02.19	Beynəlxalq	Şifahi	1
3.	İAC Tutorial on Gynecologic and Non Gynecologic Cytology 15.09.17-17.09.17	Beynəlxalq	Şifahi	1
4.	Ulusal Sitopatoloji Kongresi 14.12.18-16.12.18	Beynəlxalq	Şifahi	3
5.	İTAC2018 01.09.18-04.09.18	Beynəlxalq	Şifahi	1
6.	II. Türk Adli Bilimler Kongresi ve X. Adli Tıp Çalıştayı 11.04.19-14.04.19	Beynəlxalq	Şifahi	1
7.	28.Ulusal Patoloji Kongresi 27.10.18-30.10.18	Beynəlxalq	Şifahi	1
8.	XIV Ümumdünya Böyrək gününə həsr olunmuş "Müasir	Ölkədaxili	Şifahi	1

	Nefrologiyanın Aktual Problemləri” 14.03.19			
9.	Azərbaycan Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Təbabətin Aktual Problemləri” 2018	Ölkədaxili	Divar	1
10.	XIII Ümumdünya Böyrək gününə həsr olunmuş Elmi-Prakrik konfransı 09.03.18	Ölkədaxili	Şifahi	1
11.	Tələbə Elmi Cəmiyyətinin Fakültə elmi konfransı	Ölkədaxili	Şifahi	1
12.	Tibb Fakültəsinin yaradılmasının 100 illik yubileyinə həsr olunmuş Beynəlxalq Elmi-Praktik konfransı 18.04.19-19.04.19	Ölkədaxili	Divar	1

SİFARIŞÇI:
Elmin İnkişafı Fondu

Baş məsləhətçi
Quliyeva Mülayim Sahib qızı

İCRAÇI:

Layihə rəhbəri
Həsənov Ədalət Bəybala oğlu

(imza)

03.05.2019-cu il

(imza)

03.05.2019-cu il